

## Wstęp

Rodzina, zwłaszcza w kontekście głębokich przemian, jakie się w niej dokonały na przełomie XX i XXI w., stanowi jeden z ważniejszych obszarów badań wielu nauk społecznych. Interdyscyplinarne spojrzenie na wspólnoty rodzinne oznacza uwzględnienie różnorodnych form życia małżeńsko-rodzinnego i jest próbą zrozumienia rodziny poprzez analizę przebiegu etapów cyklu życia w różnych układach sytuacyjnych z uwzględnieniem roli komunikacji w relacjach rodzinnych.

Zainteresowanie problemami rodziny, jak również refleksja nad jej przyszłością jest ważnym zadaniem dla badaczy. Zaproszeni do przedstawienia własnych przemyśleń Autorzy artykułów składających się na niniejszy tom poszukują odpowiedzi na nasuwające się w tym kontekście pytania.

Olga Makuch zobrazowała naukowe ujęcie uwarunkowań istnienia współczesnej rodziny i jej przekształceń z uwzględnieniem aktualnych meandrów rozwoju społeczeństwa.

Beata Szluz poddała analizie postawy wobec małżeństwa. Zmieniły się one znacząco, a życie w pojedynkę jest coraz częściej akceptowane przez młodych ludzi i ich rodziców. Małżeństwa zawierane są w późniejszym wieku, by uniknąć kolidowania związku z kształceniem oraz uzyskaniem doświadczenia w pracy. Chociaż sytuacja związana z rozwodem wzmacnia negatywne postawy wobec małżeństwa, jest ono nadal ważniejsze dla młodych kobiet niż młodych mężczyzn – mimo trendów w kierunku egalitaryzacji ról płciowych. Przemiany świadomości społecznej oraz warunki materialne sprzyjają prowadzeniu życia w pojedynkę (niektóre osoby dokonują takiego wyboru, dla innych jest to konieczność). Autorka, próbując zobrazować życie w pojedynkę, skoncentrowała się na prezentacji ujęcia statystycznego tego zjawiska, starała się także przybliżyć społeczny kontekst funkcjonowania singli w różnych państwach.

Problemowi rozwodów poświęciła swoje rozważania Julia Kratiuk, wskazując przyczyny kryzysu wspólnot rodzinnych i główne czynniki wpływające na „rozwiązanie” małżeństw (w odniesieniu do Ukrainy).

Olga Bojko przedstawiła koncepcję rodziny prospołecznej, podkreślając potencjał modelu prospołecznego w pracy społeczno-pedagogicznej i socjalnej z rodziną.

Anna Włoch zaprezentowała zmiany zachodzące w sferze życia rodzinnego i związane z tym problemy w kształceniu nauczycieli. Autorka, odwołując się do wyników własnych badań, wskazała na potrzebę edukacji w zakresie zmian zachodzących we współczesnej rodzinie w programach studiów pedagogicznych, co jej zdaniem pozwoliłoby na wzmocnienie kompetencji przyszłych nauczycieli w pracy z dzieckiem.

Katarzyna Ornacka zwróciła uwagę na rolę dziecka w rodzinie, które nie tylko znajduje w niej możliwość samorealizacji, ale również zmienia porządek życia rodzinnego i generuje konieczność przebudowy struktury rodziny zgodnie z zasadami egalitaryzmu. Według Autorki autonomizacja oraz indywidualizacja znacząco wpływają na zmianę sytuacji dzieci, wywołując daleko idące konsekwencje w zakresie pełnienia przez nie ról w rodzinnej wspólnotcie. Współczesne rodzicielstwo i dzieciństwo wiążą się z ogromnymi wyzwaniami zwłaszcza wtedy, gdy rodzina staje się beneficjentem instytucji pomocy społecznej, które stosują podejście „nadzorować i karać” – zamiast tworzyć przestrzeń dla rozwoju rodziny jako całości oraz jej poszczególnych członków. Analizując współczesną polską rodzinę, która korzysta z pomocy, warto zastanowić się, na czym polega fenomen rodzicielstwa oraz w jakim stopniu praca socjalna „tworzy” przestrzeń dla rodziny jako podmiotu, w której jednostki „uczą się siebie nawzajem” dzięki profesjonalnemu wsparciu pracowników socjalnych.

Iryna Drozd podjęła zadanie porównania działań podejmowanych przez pomoc społeczną w zakresie wsparcia rodziny w Polsce i na Ukrainie. W świetle danych statystycznych dokonała charakterystyki osób korzystających z różnych form pomocy w obu krajach. Podkreśliła rolę państwa jako instytucji wspierającej rodzinę, zapewniającej jej bezpieczeństwo i stabilność.

Iryna Trubavina podkreśliła, że w teorii pedagogiki społecznej i pracy socjalnej brakuje podstaw teoretyczno-metodologicznych oraz systemu pracy społeczno-pedagogicznej z rodziną, który pozwoliłby przezwyciężyć kryzys współczesnej rodziny i wspomógł ją w rozwoju. Dla zminimalizowania skutków kryzysu wspólnot rodzinnych oraz stworzenia warunków do wypełniania ich zadań konieczne jest więc nowe podejście w zakresie pracy socjalnej, a zwłaszcza pomocy społeczno-pedagogicznej.

Agnieszka Zygarowicz dokonała prezentacji wybranych finansowych i pozafinansowych form wspierania rodziny w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w powiecie krośnieńskim, koncentrując się na efektywności rozwiązywania problemów wspieranych rodzin. Autorka podkreśliła znaczenie przygotowania i kwalifikacji pracowników służb pomocowych zaangażowanych w proces wspierania rodziny.

Katarzyna Tompalska poddała analizie formy wsparcia rodziny oferowane przez system ubezpieczeń społecznych. Dokonała porównania działań w Polsce i w Kanadzie – na przykładzie świadczeń wypłacanych

w przypadku utraty zdrowia, ciąży oraz konieczności sprawowania opieki nad dziećmi i innymi osobami zależnymi, gdy rodziny pozbawione są możliwości utrzymania dotychczasowego poziomu dochodów.

Martyna Szylak i Agnieszka Zarębska ukazały mechanizm funkcjonowania ubezpieczeń grupowych jako element zarządzania ryzykiem w rodzinie. Autorki dokonały porównania ubezpieczeń grupowych z innymi formami asekuracji w dziale ubezpieczeń na życie.

Małgorzata Bozacka poruszyła problematykę organizacji systemu pieczy zastępczej w Polsce oraz spróbowała określić zakres zadań w tym obszarze. Skoncentrowała się na diagnozie rodzin zastępczych funkcjonujących w Rzeszowie oraz działaniach i inicjatywach skierowanych do takich rodzin przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie.

Sergiusz Radchenko zajął się problematyką wsparcia psychologicznego wychowanków rodzinnych domów dziecka. Zaprezentował działania podjęte w ramach projektu realizowanego w mieście Smiła na Ukrainie. Podjął próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób za pomocą kolorów i aranżacji przestrzeni w dziecięcych pokojach, we współpracy dzieci i rodziców, można osiągnąć pozytywne zmiany w zachowaniu i nastroju dziecka.

Problematyce postaw rodzicielskich poświęcony jest artykuł Anny Kanios. W świetle wyników badań prowadzonych w ramach międzynarodowego projektu „Window of Opportunities” Autorka podjęła próbę odpowiedzi na pytanie, jakie postawy przejawiają rodzice zagrożeni wykluczeniem społecznym wobec własnych dzieci.

Zdaniem Switłany Pyłypyszyn różnorodne czynniki sprzyjające ograniczeniu socjalizującego wpływu wychowania rodzicielskiego na osobowość dziecka nie zmniejszają znaczenia kształtujących oddziaływań środowiska rodzinnego na formowanie stosunku dziecka do świata i do innych ludzi, a także systemu wartości, osobowości czy rozwoju zdolności. Praca z rodzicami powinna sprzyjać nabywaniu nowej, ale też doskonaleniu wcześniejszej wiedzy i umiejętności oraz polepszeniu relacji w różnych środowiskach wychowawczych.

Switłana Wasyliewa poświęciła swe rozważania współpracy rodziny i szkoły w zakresie wychowania moralnego uczniów, którego jednym z elementów jest dyscyplina.

Halyna Laktionowa skoncentrowała się na narodowych osobliwościach rozwoju demograficznego i społeczno-politycznego dla uzasadnienia konieczności zmian w ukraińskim systemie oświaty.

W ujęciu Małgorzaty Pietras-Mrozickiej jedzenie stanowi integralny element życia rodzinnego. Wpływa na jego jakość i odczuwaną bliskość. Czas wspólnego gotowania i konsumpcji ma według respondentów „moc jednoczenia i scalania” rodziny. Jedzenie dla uczestników badania jest elementem służącym pełniejszemu przeżywaniu relacji rodzinnych. Sprzyja

poznawaniu siebie i wymianie wsparcia poprzez tworzenie klimatu bliskości, troski oraz poszanowanie indywidualnych smaków. Może być źródłem przyjemności oraz napięć wpływających na jakość relacji. Ma udział w budowaniu poczucia autonomii i tożsamości członków rodziny.

Leszek Smyrski podjął problematykę komunikacji w rodzinie na podstawie teorii mediów komunikacji Niklasa Luhmanna oraz socjocybernetyki Mariana Mazura i Józefa Kosseckiego. W artykule Autor przedstawił komunikację w rodzinie za pomocą czterech wyróżnionych przez Luhmanna mediów: władzy, pieniądza, prawdy i miłości.

Kinga Hoffmann-Burdzińska i Monika Żak zaprezentowały teoretyczne zagadnienia dotyczące pracy, rodziny oraz równowagi praca – życie. Autorki, mając na uwadze współczesne problemy, z jakimi borykają się młodzi ludzie poszukujący pracy oraz marzący o rodzinie, wskazują, że mówienie tylko o pracy czy wyłącznie o rodzinie odchodzi w przeszłość. Problematyka pracy i rodziny stanowi istotny przedmiot rozważań dla wielu badaczy. Autorki przedstawiły wyniki badań empirycznych dotyczących pracy, rodziny oraz równowagi życiowej w opinii studentów.

Barbara Marek-Zborowska podjęła próbę odpowiedzi na pytania, w jaki sposób kobiety sukcesu postrzegają problemy, które nieuchronnie pojawiają się w ich życiu po urodzeniu dziecka, oraz jakich wyborów dokonują w kontekście „zderzenia” tych dwóch podstawowych priorytetów życiowych, które lapidarnie ująć można w postaci dylematu „kariera czy dziecko?”.

W dobie głębokich przemian jakościowych rodziny i kontekstu jej funkcjonowania Autorzy podjęli rozważania istotne z perspektywy nauk społecznych. Wybierając zagadnienia do opracowania, mieli na uwadze fakt, iż społeczeństwo ponowoczesne burzy wiele tradycyjnych autorytetów. W konsekwencji młode pokolenie stoi na rozdrożu – odchodzi od tego, co słuszne i wartościowe, kierując się ku temu, co korzystne czy zyskowe.

Zamieszczone w tomie artykuły stanowią próbę odpowiedzi na wiele pytań nurtujących badaczy współczesnej rodziny. Bogactwo inspiracji i wnikliwość wywodów sprawiają, że publikacja jest wartościowym opracowaniem, z którego korzystać mogą zarówno naukowcy i studenci, jak też osoby zajmujące się na co dzień pracą z rodziną.

*Beata Szluz, Anna Szluz, Magda Urbańska*